

СВЯТООТЦІВСЬКА ПРАКТИКА ДУХОВНОЇ БРАНИ В СУЧАСНОМУ ПРАВОСЛАВІЇ

Християнська духовність української жінки була благодотворним явищем для українського суспільства і в часи розквіту його держави (Київська Русь), і в часи перебування українських земель у складі інших політичних утворень, і на нинішньому етапі. Зводити нові стіни української держави потрібно на міцних фундаментах, наприклад, на тій площині рівноваги економічних інтересів та мирної згоди між племінними союзами, на якій будувала свою державну політику княгиня-християнка Ольга (945 – 964), що в ореолі “мудрості і жіночого чару” утримувала складну державну систему, не давши їй ослабнути¹. Княгиня Ольга дивувала сучасників і дивує потомків не тільки розсудливістю, організацією державного правління, а й своїм євангельським християнством, яке не схилилося до духовного насильства, тим паче державного.

Нетрадиційні погляди на хрещення Русі-України ми вже розглядаємо не як гіпотези, а як достовірні факти. Початкове, ще апостольське та проповідницько-євангельське поширення християнства на теренах України, особливо широко у IX – X ст., за князів Аскольда й Діра та княгині Ольги, мало інші духовні основи, аніж проведене князем Володимиром у 988 р. показове, офіційно-державне, неприйнятне у християнській духовній та церковній практиці, бо по своїй суті примусове, отож для багатьох язичників поспішне, лицемірне, масове “хрещення Русі”, тобто киян, у водах Дніпра “попом Анастасом і корсунськими попами”, як повідомляють літописи².

Підтримувана офіційною ідеологією Російської імперії “князівсько-державна” версія тотального охрещення Русі-України сприяла славі, авторитету династії Рюриковичів, зміцнювала імперсько-державні позиції московських царів, що вважали себе їх спадкоємцями.

Звеличення цієї події суперечить не лише традиціям діючих Христових Церков, а й апостольській, святоотцівській заповіді поширення Нового Заповіту. Хрещення князя Володимира почасти перервало процес глибинно-духовної, власне євангельської християнізації народів існуючої на той час Києво-руської держави. Неоднозначність того “злиття Церкви і держави”, яке вчинив князь Володимир, маємо враховувати і зараз, коли після кривавої комуністично-Антихристської реакції, що тривала мало не ціле XX ст., кладемо християнство наріжним каменем у будову незалежної демократичної України.

Незмірні втрати на полі духовному – і в сфері традицій народного життя, і в сфері творення культури, що їх зазнавали українці протягом багатьох століть, спонукають нас обережніше, тверезіше, розсудливіше користуватися численними джерелами нашої духовності, черпати тільки з цілющих, брати в майбутнє тільки “чисте золото правди”, будувати правову демократичну Україну на міцному підмурку істинної Віри й Любові до Бога і ближнього.

Мета перетворень, що відбуваються в Україні на початку III тисячоліття – утвердження такої незалежної України, котра заявила про себе перед лицем світу як миролюбна демократична держава, що ступала на шлях всеохоплюючого Переображення – духовного та соціального.

Щоб християнство в Україні стало реально діючою силою творення людини, нації, держави, його традиційні духовні здобутки повинні бути не тільки збережені й донесені до ширших верств народу, а й оновлені, пристосовані до історичних обставин та умов, як це по Божому промислу зробили святі Кирило і Мефодій у IX ст., Петро Могила у XVII ст. та Паїсій Величковський у XVIII ст.³, який переклав на церковнослов'янську мову збірники творів святих отців, що тепер широко відомі як “Добротолубіє”. Подібну духовну обробку актуальних християнських текстів робили Никодим Святогорський (новогрецькою, XVII ст.) і Феофан Затворник (російською, XIX ст.). Книга італійського священика Лоренцо Скуполі “Духовна Боротьба” (1589) після їхніх послідовних переробок була пристосована до східної духовної і літургійної традиції, до ісихастичної умової молитви “тиші-спокою”, яка веде до богомислення, коли очищене серце людини єднається з Богом⁴. При цьому різні аскетичні правила, яких дотримуються подвижники, мають служити тільки засобом для досягнення присутності Божої в серці. Важливо те, що в православній традиції Східної і Західної Церков духовний аскетизм, який підтримується в людині дією Святого Духа, визнається необхідним для християн усіх станів – і монахів, і мирян, і церковнослужителів.

Прагнення до християнських ідеалів, до благочестивого життя в українському народі виявлялося у всі віки. І зараз ми бачимо необхідність не тільки “воцерковлення” людини, відтворення храмів, роз-

ширення мережі духовноосвітніх закладів різного рівня – шкіл, семінарій, академій, – а й велику потребу набуття досвіду внутрішнього духовного “життя з Ісусом Христом”. Багато наших сучасників вкрай потребують практичних навичок “лікування” болючих ран душі, які утворюються від зіткнення зі світом.

У духовній практиці Православ'я такий досвід вироблявся, передавався, вкорінювався через християн, що мали покликання до духовного вчителювання та ведення: через монастирських старців і стариць, окремих священиків, проповідників і навіть духовних письменників (згадаймо останні твори М.Гоголя).

На цій ниві як багаточисельна Божа жниця трудиться зараз в Україні схимонахиня Єкатерина (її коротку біографію подаємо в додатку). Поява книжки “Духовні бесіди за словами святих отців Православ'я” (К.: Криниця, 1999), в якій уміщені бесіди схм.Єкатерины, що прозвучали в радіопередачі “Благовіст”, – це подія давноочікувана, вистраждана в глибинах українського буття. В історичній та в сучасній вітчизняній духовній літературі ці повчання не мають аналогів; в них відобразився неповторний духовний досвід жінки-християнки, що має особливе Боже покликання.

Ця оновлена проповідь Божої Істини містить вибрані зі спадщини святих отців саме ті вислови, які найтісніше пов'язані з проблемами духовності нашого часу. У книзі три розділи: “Боротьба із духами зла”, “Життя і смерть душі”, “Духовні знаки Апокаліпсиса”. “Господь слухає того, хто йому вірний” – стверджує матінка Єкатерина. Тому в житті християнина мусить обов'язково вестися боротьба з духами зла – **гординою, марнославством, блудом, обжерливістю, срібололюб'єм, гнівом**. Повинна бути готовність іти на страждання, на різні терпіння – як у кого складуться обставини, якою буде на те Воля Божа. Зате потім настає час просвітлення, заспокоєння серця й розуму, а після смерті Господь забирає вірні йому душі в Боже Царство, не залишає слабку душу людини на поталу демонам – посилає по неї ангелів. Саме так можна досягти основної мети людського життя – спасіння душі від муки вічної.

Рідкісним, незвичайним даром розміркування, прозріння істини наділена схимонахиня Єкатерина. Вона переживає надзвичайні містичні стани, перебуває у Світлі Божому. Сталося чудо: Бог відкрився цій душі по благодаті своїй, провівши через смертельну хворобу. Про таких подвижників у Православ'ї говориться – “ведені Духом Святим”. Господь саме через Духовні Дари давав матінці Єкатерині відповіді на питання про стан душі людей, які приходили до неї за порадами, – відкривав, у чому ж корінь зла, гріха, які особисті недоліки треба подолати. Молитвенно, подумки вона зверталася до Бога; тоді істина відкривалася їй як радість духовна, як думка, основана на Святому Письмі або словах святих отців, – як ствердження або заперечення її запитань.

Коли ж людина трудилася духовно, дослухалася до порад про те, з якими духами зла і як потрібно боротися, – то у відвідувачів схимонахині Єкатерины разом із очищенням душі Господь лікував навіть деякі хвороби. Були випадки тілесних оздоровлень, хоча вона вважала головним результатом своїх безпосередніх розмов із людьми саме зцілення “виразок душі”, наближення людини до Бога.

Відповідальність за долю України, за життя ближніх і за своє власне буття, минуше й вічне, нам потрібно обов'язково уgruntувати в нашому духові, в серці. Там наші людські душевні почування можуть укріпитися, просвітитися і направитися на справді добрі дії тільки при Божій допомозі – Його Духовними Енергіями Творення, Блага. А без такого поєднання із Божою Істиною ми приречені на гіркі й непоправні помилки – і суспільно-історичні, й особисті.

Непереборні перешкоди ставить перед нами життя: невдачі, втрати, розчарування. Можна йти шляхом найменшого опору: “живи, як усі”, “якось буде”, “живи для себе”... Але багатьом це не підходить. Коли прагнеш стати християнином не “по букві”, але “по духу”, то як забути слова Христові: “Будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний”? А пам'ятаючи цю високу Божу настанову, ми намагаємося свої життєві проблеми вирішити саме у згоді з Божою Правдою, з любов'ю до ближніх і Бога.

Численні духовні книги, навіть поради священиків, розмови з віруючими друзями часто не вирішують остаточно поставлених питань – залишаються сумніви, вагання. І не дає заспокоїтися молитва, якою само собою молиться серце: “Боже, хай буде зі мною Твоя Воля Премудра, а не моя – сліпа і нерозумна”... Отак, у пошуках правильного виходу з моїх життєвих тупиків я потрапила до схимонахині Єкатерины. Вона прийняла постриг у представництві Грецькій православної церкви в Києві, щоб виїхати для проходження строгого чернечого життя в один із закордонних монастирів, але Бог затримав її в Україні тяжкою хворобою.

Вразила мене в перші хвилини спілкування з цією літньою сивою жінкою її особлива духовна прозорливість. Боротьба із духами зла, про яку я тільки читала в “Добротолубії” та іншій доступній і численній нині духовній літературі, за конкретними поясненнями схм. Єкатерины стала першою необхідністю, хлібом насущним мого життя. А без цього і не можна чекати підтримки Божої, – Бог допомагає тільки тим, хто трудиться своєю душею, готує її для прийняття Світла й Добра. Тоді ми усвідомлюємо, як правильно діяти, совість наша стає спокійною, – ми відчуваємо, що чинимо у згоді із заповідями Милосердя та Любові. Поволі починають вирішуватися і наші складні житейські проблеми.

Тривалий час мені довелося переконувати схм.Єкатерину, як важливо видати окремою книжкою записи “Духовних бесід”. Дослідження проповідей XI – XX ст. в Інституті української мови НАН України

давали мені можливість оцінити мовну унікальність і духовну глибину невеличкого рукопису, який після умовлянь, молитов і навіть сліз все-таки було передано в мої руки... Ось вони вже видані, і з великою втіхою слухаю відгуки читачів: “Так багато сказано про душу людини і про наш час в цій невеликій книжці; коли читаю її, мені здається, що світло вливається в мене” (Любов Татарчук, вчителька, м.Тетіїв); “Легко читається і сприймається, гарно оформлена – особливо у порівнянні зі стилістично кострубатими, недбало виданими перекладами і перевиданнями із західноєвропейських чи російських джерел” (Наталія Рибак, редактор, м.Львів); “Дуже подобається, все зрозуміло, кожне слово справді проходить крізь серце і душу. Знайшла в цій книжці багато відповідей на запитання, які в мене були. Думаю, якщо буду перечитувати її 5 – 6 разів, то буде цікаво й корисно” (Лідія Черногор, безробітна, м. Київ); “Тут знайдеш якраз те, що хвилює людину, те, що їй дуже потрібно – особливо, коли вона стоїть наче на роздоріжжі у своїй вірі або наприкінці життя обдумує і хоче зрозуміти свій шлях” (Лариса Тертишна, пенсіонерка, м.Запоріжжя).

Схм. Єкатерина на найвищій духовний рівень піднесла давнє і сучасне, монастирсько-скитське, церковне та світське подвижництво, яке в доступній кожному мірі можуть проходити всі християни, а під її особливим дбанням, Божим водінням змогли безпомилково пройти її найближчі духовні діти.

Звичайно, не кожен може подолати найкоротший, “вузький” шлях до Бога: перебування в постах, звертання серцем і думками до Господа, лагідне терпіння і тому подібне. Але благодіючий вплив духовного аскетизму на формування особистості, на суспільні процеси усвідомлюється дедалі ширшим колом людей у часи безумного фабрикування насолод, які безповоротно виснажують душу людини і природні ресурси Землі.

Про необхідність утверджувати християнські принципи у власному житті, у міжособистісних стосунках і в різних сферах суспільного буття, зокрема в політиці, відповідально заявив О.Сугоняко, людина відома й шанована в колах політиків та економістів. Саме через таких діячів укорінюється в Україні усвідомлення того, що тільки на основі християнства можливе подолання духовної кризи, яка пронизує і культуру, і релігію, і соціальні та державні інституції, і господарство в нашій державі⁶.

Відчута і пережита, очевидно, на власному досвіді, стає надбанням широких верств думка: “Зараз велика борня іде в душах людей. Духовні перемоги в цій борні окремих людей, вихід їх на шлях до Бога закладають нову епоху”⁷. І всі ми прагнемо увійти в той час, коли не просто “буде син, і буде мати, і будуть люди на землі”, а будуть люди, які, за висловом О.Сугоняко, “подолали страх, не чинять неправди”. Універсальні, загальнолюдські способи ведення цієї боротьби описані в святоотцівській аскетичній літературі. Повніться новими здобутками – не тільки перекладними, а й оригінальними, як ми це розглядали вище – і її українська нива. На такому родючому духовному ґрунті насіння багатьох українських ідей пройде перевірку на життєздатність і зможе дати добрі плоди. Сьогодні все більше українців наче “народжуються вдруге” – намагаються оснóвувати будь-яку свою діяльність на Євангелії Ісуса Христа, бо тільки у ньому бачать непереможну та животворчу Мудрість і Силу, без яких більше не хочуть нічого чинити в Україні, тому що все, зроблене без Мудрості, освяченої Божою Любов’ю, приносило і принесе смертельні наслідки.

Людей, які прийняли мову правди, які визнали необхідними, непереступними принципи чесного життя, самопожертви, доброти⁸, – веде Бог, і зберігає, і укріплює серед небезпек. Для Господа нема суттєвої різниці чи це чоловік, чи жінка – Він подає мечі духовні всім тим, кого для брані готує, хто такої боротьби забажає сам.

В останні століття у світі загострилася увага до проблем статі, до особливостей покликання чоловіка й жінки. Не умоглядні припущення, а духовний особистий благодатний досвід, набутий в руслі двотисячолітньої християнської традиції, дає нам всі підстави у проблемах взаємин між чоловіком і жінкою триматися найвизначальнішого: тільки наближення людини до Творця, тільки пряма допомога Бога, який створив чоловіка й жінку для взаємної Любові і радості, тільки свідоме єднання чоловіка й жінки в душі з Ісусом Христом, який єдиний перемагає Сатану в світі видимому і невидимому, – тільки Бог, а не якась філософськи-психологічно пояснена самоєволюція допоможе звільнитися чоловікові й жінці від замкнутості в своїх межах. Чоловік і жінка, які обое створені по образу Божому і подобі, тільки перебуваючи під Божим духовним веденням спроможуться кожен поєднати в собі оті найвищі людські ідеали – святість, героїзм, геніальність, а їхні взаємини між собою тільки при ходінні в Душі Святому зможуть ґрунтуватися на свободі (додамо: на істинній свободі, що обмежується і керується лише Красою і Любов’ю!), а не на необхідності. Бо і на земному, і на небесному крузі саме тільки через єднання зі Вседержителем і пряме його ведення можливе безпомилкове “істинне вирішення трагічного протиріччя чоловічого і жіночого, глибинне подолання самотності і сиротливості людини в бутті”⁹.

Любов до Бога, до Ісуса Христа – це те Дерево Життя, до якого підводить схм.Єкатерина. Бо воно воскрешає не магією, не по близькосторому хотінню людському – по Благодаті Божій. Не достатньо спробувати плодів Дерева Послуху, тим більше, що світські християни часто зовсім не мають такої можливості, та й людей, через яких іншим Господь виявляє Свою Волю у всі віки були лише одиниці. В постійно змінних житейських турботах та обставинах слабкій жінці все і всіх, кого вона любить, по-

трібно любити через Бога, з Богом і для Бога, Якому Одному відоме найкраще призначення кожної істоти і явища. І з часом навчитися наймудрішого: не просити в Бога будь-чого, вірити в Його безмежну Любов до нас і наших ближніх. Божий Промисел Благий і Всюдиущий, адже Ісус Христос як джерело Енергій Любові і так щохвилино спрямований до нас, веде через необхідні випробування. Він краще знає, що потрібно нашим смертельно хворим самовпевненим душам.

Любов до Ісуса Христа найкраще виявляти у вірності й терпінні, у почуттях розсудливих і тверезих, які стають основою внутрішньої радості і впевненості. Тоді таким необхідним і самоочевидним стає стан постійного покаяння, умаління себе, смирення перед Всемогутньою і Прекрасною Божою Силою.

Пізнавши радість Божої Любові, ми перестаємо турбуватися про несправедливий суд людський, нас перестають хвилювати різні безглузді людські вигадки. Бог допускає тим, хто шукає Його Блага, переносити важку брань – страждання від духів зла. Так ми доводимо нашу вірність Духові Святому життям чесним і безпристрасним, допускаючи в серце лише благі почуття – **любов, радість, мир, терпіння, доброту, милосердя, лагідність, віру, стримання**, не шукаючи інших втіх – злих і потворних.

Отже, важким трудом тіла і душі досягається оте найлегше і найсвітліше для серця: щира подяка Богу за все, що Він дає чи забирає: “Слава Тобі, Господи!”. І та наша найперша, найголовніша, бо найвизначальніша, справа і думка – хранити серце своє, в усьому і завжди пам’ятати про Божу Любов.

Коли спробуєш пройти по цій духовній стежині, коли відчуєш на крутих і смертельно небезпечних підйомах допомогу дружньої руки, а потім і безперечно Одкровення Боже, – тоді ця кам’яниста стежина, на якій лише іноді трапляються чудесні квітучі луги, здаватиметься тобі найпрекраснішою дорогою на Землі, найнадійнішою і найміцнішою; ніяких інших, прямих і широких доріг, обставлених надмірними зручностями, не забажаєш...

Особлива чутливість притаманна жінці, а з нею поєднані й великі страждання. Ніжна жіноча душа, що міститься часто в тендітному тілі, може цілковито поєднатися в душі із Сином Божим, Ісусом Христом – значить, вона може дуже багато, доповнивши свою слабкість і недосконалість Божою Природою.

Аскетизм християнський – це певні обмеження чи обов’язки, для тіла видимого і невидимого, які людина вчиться накладати на себе, щоб духом наблизитися до Вічного Бога, Ісуса Христа.

У сучасній публіцистиці, в пресі часто використовують слово “подвижництво”, але надто довільно його тлумачать. Та навіть словникові пояснення, що претендують на точність, затемнено подають його зміст, наголошують на зовнішніх факторах аскетички. “**Аскет** (від грецьк. – добре навчений) – 1) у давнину християнський подвижник, пустельник. 2) Переносно – людина, яка вкрай обмежує свої життєві потреби. **Аскетизм (від аскет)** – 1) Моральний принцип, що полягає в крайньому обмеженні потреб людини, самозреченні, у відмові від життєвих благ і насолод з метою самовдосконалення або досягнення морального чи релігійного ідеалу. 2) Переносно – надзвичайна стриманість, помірність, відмовлення від життєвих благ”¹⁰.

Світський християнський аскетизм, до якого Бог нині закликає своїх дітей, має дещо інше наголошення. Він ґрунтується на відмові від нечесних, не освячених Духом Божої Любові земних благ і втіх. Отже, приймає людина тільки те, що, як говорить народ, “Бог дає”, – без переступу проти Духа Святого, проти Любові й пошани до Бога і ближнього. А вже Бог визначає, які нестачі (випробування терпіння, гартування душі) чи надмірності в достатках (випробування щедрості, добротворення, служіння особливому Промислу Божому) захоче Він подати людині в різні періоди її життя.

Аскетизм християнський навчає не просто відсторонення від світу (це може бути тимчасовий або особистий засіб – на зразок розміщення хворого в лікарню на стаціонарне лікування), але **по Божій Благодаті подає науку і відкриває для тих, хто цього особливо потребує, практику внутрішнього сердечного відчуження від світу гріховних, руйнівних пристрастей, – тобто, зміст духовної брані.**

Внутрішній духовний аскетизм підтримується певними обмеженнями тілесних потреб. Обов’язкова умова духовного укріплення і протистояння духам зла – відмова від вживання м’яса, від споживання вбитих тварин; для деякого це основне і єдине обмеження, але постійне.

Аскетизм духовний потрібен не тільки монахам – подвижникам. Навіть заради мінливого саява сімейного щастя жінка у взаєминах із чоловіком, із дітьми, із ближніми повинна вміти обороняти свою душу від печалі, гніву, гордині тощо. І все це їй під силу зробити лише при повному упованні на Ісуса Христа і при подоланні страху смерті. Ось які козацькі доблесті необхідні і “слабкій статі”! Навіть якщо у випробуваннях житейських не буде доброї волі інших членів сім’ї і сім’я не збережеться, то жінка, перемагаючи з Христом в духовній брані, збереже від розпаду головне – свою душу і зможе ще служити Богові, а значить служити і своєму народові, як в одному вислові поєднує ці служіння І.Огієнко (митр. Іларіон).

Теорія, навіть духовна, то річ абстрактна. Вона може визнаватися правильною багатьма людьми будь-де і будь-коли, бо не зачіпає особистостей. Тому так важливо для християнина проходити і свою, індивідуальну духовну практику. Але все-таки для певних періодів історії християнська духовність має якісь основні проблеми, тенденції, завдання.

У наш час особливо відверті нападки вчення святих отців про духовну брань та відродження духовної і деяких елементів тілесної християнської аскетички викликають в рядах непривоханих поклонників

Сатани. Вони групуються у відверто сатанинські секти або громадські організації з нейтральними назвами від найбільш відомої “Церкви Сатани” у Сан-Франциско – до “Слов’янського язичницького руху” (СЯР), сатанинського об’єднання люциферіанців-прометейців, що має центр у Харкові¹¹.

Сатаністи навчають своїх неофітів, що “отці ранньої християнської Церкви навмисне обрали найважливіші аспекти людського буття й наклали на них заборону, щоб використовувати неминучі порушення як засіб контролю над людьми, обіцяючи при цьому їм за послухання спасіння душі”¹². Дивним чином сатаністи підкреслюють своє протистояння християнству, використовуючи “навпаки” його основні символи (перевернутий хрест і т.д.). Чорний колір у них символізує всездозволеність тілесних насолод, хоча вони на практиці, за багатьма свідченнями, переростають у садизм і мазохізм, в самогубство. Чорний протиставляється кольору білому, який у християнстві є символом чистоти і трансцендентності (що виходить за межі видимого світу) християнства¹³.

Автор “Сатанинської біблії” (Сан-Франциско, 1966, є московське видання 1995 р.) А.Ш.Ла Вей закликає своїх послідовників керуватися здоровим глуздом, звільнитися від релігійних і соціально-політичних догм. Він використовує твори багатьох філософів (Вольтера, Ніцше, Фрейда, Фромма...), проповідуючи сатанізм як опозицію релігіям, “які служать приниженню і пригніченню людини за її природні інстинкти”¹⁴. Визнаючи деструктивність такого вчення, багато хто захоплюється його поверхово-раціональними положеннями. Ще б пак! Розігрується безпрограшна карта людської гордині: звеличується не Бог і, начебто, не диявол, а сама по собі (?) людина, яка вміє сміливо, цілеспрямовано і самовпевнено йти по життю¹⁵. “Людина – це звучить гордо!” – продовжують, вслід за комуністами, студіювати “буревісника революції” М.Горького.

Нема потреби аналізувати вчення сатаністів, – ми лише нагадуємо деякі найактуальніші напрями його протистояння християнству. Гуманістичну філософію сатаністи обґрунтовано використовують як основу для своєї, по суті антигуманної. Віра в людину, в її природну самодостатність, у саморозвиток її можливостей, в свободу її виборів – це все ті омани, від яких ніяк не відмовляється людство, але від яких відмовляються всі учні Христові, що забажали стати синами Правди і Світла. І ми разом із ними дотримуємося, за словами святителя Ігнатія Брянчанінова, “вчення Святого Духа про людину”, а все інше (окультизм, філософія та ін.), “що прорік лжеіменний розум людини, яка зазнала падіння, і бісівський, який гордовито і виключно визнає себе і здоровим і просвіченим, ми залишаємо без жодної уваги”¹⁶. Справді, – залишаємо без уваги – як тупик, у який не хочемо попадати. Але зазирнути в той тупик зі свічею Ісуса Христа і освітити його безвихідь зараз мусимо заради тих, хто зайшов туди несвідомо, хто віру в Бога сприймає як післяжиттєвий додаток до віри в самодостатність людини в земному бутті.

Життя християнина у світі, який разом з людиною відпав від Бога, проходить у постійній духовній брані. В ній бувають великі битви, які проводять подвижники благочестя, і, образно кажучи, бої місцевого значення – які проводять всі миряни. Та кожен, хто християнин не лише по слову, але й по духу, – це воїн Христовий, що, як відомо з Євангелія, веде брань не із плоттю і кров’ю, а із духами піднебесними.

У цьому плані духовна практика святих отців Православія перевищує побудований на загальній, абстрактній побожності заклик Г.С.Сковороди: “Нът святъе сего слова: природъ послъдовать, моги несть чин, найтить в праздности сладость есть тожде с Богом дьлать, дьло делать, сладко дьлать есть то же достоинство в силъ; сила в природъ, природа в Богъ, яко дуб в зернь, пребивает вовьки”¹⁷. Г.Сковорода тут же наводить Піфагорський догмат: “...избери самую лутшую, разумъй природную жизнь. Сладкою ее здьлает обычай. Обычай без природы мертв, но с природою все может, он сын ея. Чувствуй, что сердце чистое живет в сродной жизни...Ничто же бо славно, и сладко, и чисто без природы, без коея и обычай, и все мертво; ее единою нарицает Епикур блаженною”.

Не будемо вслід за Г.Сковородою втручатися в суперечку Плутарха з Епікуром, де живе чисте серце, бо знаємо, що за чистоту серця, а значить духовного розуму, який визначає вчинки людські, потрібно боротися з допомогою Ісуса Христа на всякому місці, як це роблять християнські подвижники. Нам уже відкрилося тлумачення Боже, а не вузьке людське, бо Істина прийшла у світ 2000 років тому із Різдом Ісуса Христа, Сина Божого. Він був, є і буде до кінця віку вести у блаженство серця тих, що прагнуть Правди і Милосердя, але шукають мудрості не в людях, в собі, у природі, а в Животворящого Бога. Мудрою стає та людина, якій Бог відкривається, але тоді вона і людей, і себе, і природу бачить духовно : спочатку у всьому розглядає взаємодію зі спасенним Промислом Ісуса Христа, духовні проблеми єднання людини із Сином Божим ставить на перше місце. Отож, не без якоїсь невизначеної, певно ж первинногріховної природи все мертвіє, а без Духа Божого Святого, що його ми повинні стяжати, здобути, а тому постійно поборювати, відкидати піднебесних духів зла, вести духовну брань.

Природа людини і світу цього видимого підлягає закону смерті, розпаду, бо відпала від Бога через гріх людини, яка ввійшла у зв’язок із Сатаною. Вона оживає тільки з Ісусом Христом, Розп’ятим і Воскреслим, який для цього і прийшов у світ, щоб ми змогли воскреснути для Неба Нового і Землі Нової. Христос показав нам спасенну силу земних страждань, Сам перенісши їх.

У передмові до “Книжечки Плутархової про спасіння душі” Г.Сковорода задовольняється тим, що

вона “хотя и ньсколька минут, послужит Вам противу бьса скуки...Естли же напоит, хотя маленькою чашею спасения міра Божія – вот мнь и труд, и плод, и награда!”¹⁸. Але в цьому випадку дух печалі передає свого полоняника марнославству чи гордині, відбувається тільки заміна духів зла (такі явища детально описані в “Ліствиці” Іоанна Ліствичника). Якщо свої справи свідомо не присвячувати Ісусу Христу, Творцю, то служиш Князю світу цього, Сатані, і слугам його, бісам. Маленької чаші спасіння нема, нема часткового – є повна чаша, хоч і гірка, або є солодка омана гордині, хоч і несвідомої.

Заклик слідувати природі не ведучи духовної брані, не терплячи страждань із Христом і за Христа, – це в кінцевому рахунку, в проекції часу – заклик слідувати Сатані, який тимчасово воцарився на престолі людського серця. І ми повинні ясно усвідомлювати всі наслідки такого примирення з ворогом роду людського. Частково звільнивши своє серце від срібллюбія, гніву, печалі, блуду, але служачи гордині або марнославству, тобто не смиряючись перед верховенством і необхідністю Божого Промислу, – людина проходить свій земний шлях “загнуждана” Сатаною, під його керуванням. Ворог її хитро використовує, може й оберігати для своїх цілей, але рано чи пізно вчинить над нею свій дикий самосуд.

Пошуки духовної гармонії через природу не спасають наші душі – спасає докінець лише єднання у Дусі із Живим Ісусом Христом.

Гординя, честолюбство (тобто духовне відсторонення від Ісуса Христа, забуття Його хоч би і тимчасове), які зберігає людина в обмін навіть на очищення від інших гріхів, приводять її до багатьох нещасть. Адже саме дія цих злих сил у людині проявилася в аваріях “Титаніка” і Чорнобильської АЕС. Вони засліплюють серце і розум винуватців багатьох технологічних катастроф (вибухи на заводах, зсуви будинків, отруєння вод і т.д.), які руйнують нашу високотехнічну цивілізацію, бо її творці труд над постійним очищенням душі – екологію душі, брань духовну – занедбали майже повністю.

Актуальність поглибленої християнізації України, що не повинна стати якимось офіційно-показовим і примусовим заходом, для патріотів-українців нині очевидна. Природа гріхів та злочинів, які так спустошили Україну в ХХ ст., за Євангелієм криється в тому земноприродному серці людини, із якого виходять лихі думки, убивства, перелюби, розпуста, крадіж, лжівне свідчення, богохульства. І в цих розколинах душі криється сила й основа тих комуністичних моделей поведінки, якими спокушається людство споконвіку, бо вони вирішення суспільних завдань ґрунтують на деспотичних, імперсько-насильницьких способах, але, як це наголошує Мирослав Маринович, ненависть як засіб соціальних перетворень возвели в ранг закону лише після більшовицької революції 1917 р.¹⁹

Свідомість людини потрібно очистити саме від такого неприховано-насильницького способу мислення, від тих духів зла, які одвічно супроводжують людей, вигнаних із Раю, а зараз ці лицеміри скидають свої маски, вони одержали надзвичайну свободу – бо людина приймає їх і не хоче прийти до згоди з Істиною, яка відкрилася в особі Ісуса Христа. За короткочасними вигодами (осушення боліт, водосховища на Дніпрі, атомна енергетика) рід людський не хоче бачити непоправних екологічних і духовних втрат, невігйності своїх страждань, але сліпо намагається уникнути внутрішнього труда, браней духовних.

Євангельське християнство повноголосе закликає нас відійти від усіляких безбожних, насильницьких, у своїй суті комуністичних та сатанинських способів розбудови української держави. Розділяючи тривоги М.Мариновича, і ми процитуємо Конрада Аденауера: “Комунізм не можна перемогти ні війсьним, ні економічним, ні культурним шляхом – його може перемогти лише переконане християнство”²⁰. І наші надії на розквіт української держави пов’язані саме з тим, що така **християнізована українська ідея** стає принципом діяльності української керівної еліти²¹.

У житті і повчаннях схм.Єкатерины Бог відкриває нам зразок віри Христової найвищої проби. Сталося чудо: наприкінці другого тисячоліття від Різдва Христового в духові цієї жінки-християнки втілювалася та глибина Христового учення, яка була притаманна його учням-апостолам і святим отцям перших віків християнства, коли Син Божий через їх вірні душі заклав чисті й міцні, непохитні основи Своєї науки спасіння душі. “Яко з нами Бог!” – недаремно співають хори в храмах України!! І недаремно це співають наші серця...

Проїшли віки, а Ісус Христос Той Самий, і віра, і досвід святих отців, і духовний шлях до спасіння – такий же. В інших історичних обставинах сяючи іншими гранями, принципи духовної брані незмінні – бо незмінна природа Блага і Зла, і людської душі, що з ними по своїй же волі взаємодіє.

І український народ, і все людство проходить повний світловий спектр відречення від Бога. Гординя людино-бісівського злучення сягнула крайніх, начебто “верхніх”, духовних кольорів: за червоним – уже густо проступає чорний, за комунізмом – на суспільну арену пробивається сатанізм. Як тільки людина починає визнавати першозначність своїх матеріальних потреб, а плекання своєї безсмертної душі (заради чого, власне, і подарував їй Господь це земне буття!) ставить на друге місце або опускає зовсім, як тільки визнає принцип насилля для вирішення своїх насущних проблем, – народ вступає по своїй волі в нове коло мук. І так хочеться уберегти від нього Україну сьогодні! Так довірливо сяє вона “огнистим видом” чорнобильської “пічки”-саркофага у “народів вольних колі”, хоча І.Франко, зрозуміло, пишучи поему “Мойсей”, уявляв це сяйво по-іншому...

Будете самі, без Бога – будете як боги, – послухав народ, потішився чужою набутою гординою, і вточив Сатана його крові скільки хотів, бо взяв у свої руки. Але відкритий нам шлях, заповіданий Ісусом Христом: “Будьте з Богом! Не можете ви бути як Бог”. І каже нам Україна-мати крізь сльози: “Ідіть з Богом, діти...”

Багато діячів української історії, як-от Т.Шевченко, М.Костомаров, І.Франко та інші, “нічого святішого за Україну” не мали, вбачали для українців долю-місію трудну і величну: “нести крізь віки духовні цінності для розбудови Вічного царства духа, істини і правди”²². Але ми, врешті-решт, підсумувавши віковічні втрати і здобутки, повинні осягнути й визначити, які ж ці благі і всетворящі цінності: Любов до Бога, що воплотилася, до Ісуса Христа, і єдиний істинний шлях до неї – духовна брань, що несе нам плоди і дари Святого Духа, які єдині можуть засіяти добром землю України.

Ми повинні чітко усвідомити необхідність Нового Заповіту українців із Богом, який ніколи не став би точкою опори для деспотизму й ненависті, для комунізму і будь-яких проявів сатанізму: потрібно мати в духові те, що святіше за нашу земну Україну, щоб зберегти її ж саму. Потрібно людині з’єднатися з Богом, щоб зберегти себе як людину. Це було вже сказано у вірші:

ПЛОДИ СВЯТОГО ДУХА

Те, що ти бачиш, юрмище і тління,
Запам’ятай: це ще не Україна.
Це тільки ґрунт...Лише кореневище...
А Божа Україна – сходить вище.
У ній не відгорять краса й напруга,
Вона несе плоди Святого Духа:
Любов, Радість, Мир,
Терпіння, Доброту, Милосердя,
Лагідність, Віру, Стримання.
Ми їх приймаєм, ставши на коліна,
Вони – спочатку, потім – Україна.
Оце наш ґрунт, міцне кореневище,
Із нього Україна сходить вище.
І тільки так ми знаємо напевно,
Що ця Вкраїна – істинна і кривна,
Що це не гра, і це не Сатани,
(Неправдомовця й душогуба!) сни.
Бо та, що не взяла Святі Плоди, –
Примара, маска, вісниця біди,
Ти не дивись їй в очі, відійди!
...Те, що ти бачиш, юрмище і тління,
Запам’ятай: це ще не Україна.
Це тільки ґрунт...Лише кореневище...
Господня Україна – сходить вище...²³.

¹Полонська-Василенко Н. Історія України: В 2 т. Т.1. – К., 1995. – С.101 – 103.

²Історія релігії в Україні: Навчальний посібник / А.М.Колодний, П.Л.Яроцький, Б.О.Лобовик та ін. К., 1999. – С.88 – 99.

³Митр.Ларіон (Огієнко І.).Старець Паїсій Величковський. Вінніпег, Канада: Інститут дослідів Волині, 1975. – С.122 – 124.

⁴Пісня серця: Давні повчання про внутрішню молитву. – Львів, 1999. – С.10 – 14.

⁵Монашеское делание: Сборник поучений святых отцов и подвижников благочестия. – М., 1991. – С.8.

⁶Сугоняко О. Україна: повернення до себе. – К., 2000. – С.19.

⁷Там само. – С.13.

⁸Там само. – С.20.

⁹Хамитов Н. Пределы мужского и женского. – К., 1997. – С.166 – 167.

¹⁰Словник іншомовних слів. / За ред.О.С.Мельничука. – К., 1974. – С.72.

¹¹Петрик В. Сатанинські секти // Українське релігієзнавство: Бюлетень Української Асоціації Релігієзнавців та Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім.Г.С.Сковороди НАН України, № 9 – К., 1999 – С.91 – 92.

¹²Там само. – С. 80.

¹³Там само. – С. 79.

¹⁴Там само – С. 84 – 85.

¹⁵Там само. – С. 88.

¹⁶Святитель Игнатий (Брянчанинов). Слово о человеке. – СПб., 1995. – С.9.

¹⁷Сковорода Г.С. Книжечка Плутархова о спокойствии души // Григорій Сковорода. – К., 1983. – С.382 – 383.

¹⁸Там само. – С.379.

¹⁹Маринович М. Україна: дорога через пустелю. – Харків, 1993. – С.178 – 179.

²⁰Там само. – С. 181.

²¹Сугоняко О. Вказ. Праця. – С.71 – 78.

²²Сулима В. Біблія і українська література: Навчальний посібник. – К., 1998. – С.248.

²³Майданович Т. Покаянна молитва. – К., 1999. – С.9.

ДОДАТОК. I. Виступ схимонахині Єскатерини в радіопередачі “Благовіст” 21.05.2000.

1. Як можна пояснити, що таке “духовна брань”?

Духовна брань – це коли людина при допомозі Ісуса Христа веде боротьбу в своєму серці з духами зла і перемагає їх. Бороться з різними пристрастями, кається в своїх гріхах і бажає від них позбутися. Прагне до того, щоб дух переміг злі, нерозумні схильності душі. Треба вести боротьбу з тими негативними думками, які навіює нам Сатана. Не гніватися, любов’ю перемагати ненависть. Головне, позбутися пороків. В “Об’явленні” – святого Іоанна Богослова написано: “Дух промовляє Церквам: “Переможцеві дам їсти від дерева Життя, яке в Раю Божім” (Об. 2, 7). Виходить, що без перемоги над злом в своєму серці немає спасіння для душі. Отже, духовна брань – це основа нашого православного життя.

2. Шлях духовної брані чи є шляхом до святості?

Тисячі угодників Божих прийшли до святості через духовну брань. Вони завжди були світильниками Православної віри. Ми повинні брати з них приклад. Вчитися у них, як треба вірувати, як треба боротися з духами зла, і як треба терпіти та страждати за Христа, як треба любити ближніх своїх. Через духовну брань душа очищається, стає мужньою, загартовується в боротьбі і терпінні. Душа з мертвої стає живою, воскресає, досягає чистоти, святості і Господь спасає таку душу від гріха і смерті. Як написано в Об’явленні святого Іоанна Богослова: “Дух промовляє Церквам: Переможець не буде пошкоджений від другої смерті” (Об. 2,11).

3. Чи спроможні сучасні віруючі вести духовну брань?

Духовна брань стала тепер все більше відходити на задній план. Наука про духовну брань відмирає. Багато є люблячих сердець, готових постраждати за Ісуса Христа, але при якихось зовнішніх обставинах, а не в брані з духами зла. Можливо, якраз це сталося тому, що про духовну брань ніхто не розповідає, ніхто цьому не вчить. Та й самі люди вже не дуже схиляються до такої духовної праці.

4. А що цьому заважає?

Не вистачає любові до Господа і постійного потягу до Нього. Адже зовсім недавно люди повністю відреклися від Бога, стали руйнувати храми, знищувати ікони, священні книги. Люди жили в темряві. Зараз віра відроджується. Але ще не так глибоко, більш поверхово. Не вистачає у людей смирення, лагідності, терпіння. Хворі людські душі не хочуть лікуватися. Залишаються гордовитими, розбещеними, не хочуть розумно, помірно користуватися земними радощами, і заради пристрастей грішать. Тому й кланяються Сатані. А Сатана втішається, що його відверто приймає світ. Зло входить в нате життя як нормальне явище, і це матиме негативні наслідки.

5. Які ж можуть бути результати того, що люди приймають Сатану?

Спотворена людська свідомість породжує все більше зла. Люди радіють тому злу, яке чинять, звикають вже й без особливих причин вбивати один одного. Совість зовсім втрачається, і людство пожинає плоди не Святого Духа, а духів Зла. Множаться гнів та ненависть між окремими людьми і війни між народами. А за наше нечестя Господь нас карає землетрусами, різними стихійними лихами, голодом, холодом. І тільки вірні слуги Господні своєю любов’ю стримують гнів Божий.

6. Чи може молодь правильно орієнтуватися в навколишньому світі?

Щоб духовно правильно орієнтуватися у навколишньому світі, щоб навчитися відрізнити добро від зла, молоді треба читати Святе Письмо, і Господь просвітить душу світлом своїм. Господь своєю благодаттю відкриє сліпі очі, навчить мудрості і правильного розуміння. Треба ходити до церкви, спілкуватися з духовними людьми, постійно звертатися в молитві до Бога, і благодать Божа переродить душу, відведе від гріха і вічної смерті. Добре, якщо людина знайде собі наставника, який відкриє таємниці віри. Головне – це покаяння, а значить переоцінка, переосмислення свого життя. Не можна замінити Бога екстрасенсами, вдаватися до білої або чорної магії, звертатися до астрологів, до різних видів окультизму – то все зв’язок із Сатаною.

7. Хто такі мученики ради Христа?

Це ті християни, які ідуть на мученицький подвиг заради любові до Бога. Це ті люди, яких Господь наділяє такою любов'ю до Себе, що вони готові померти, але тільки не зрадити Його.

8. Чи для цього обов'язково, щоб були гоніння?

Мученицька смерть може бути і при гоніннях, але і не тільки при них. Є люди, які ведуть духовну брань повсякденно. Це ті, кого Господь закликає відректися від пристрастей світу цього і думати тільки про Господа. Таких людей називають подвижниками. Вони в духовній брані страждають в ім'я Христове.

9. А чи може людина сама взяти на себе такий духовний подвиг?

Самостійно цього людина зробити не зможе. Таких людей веде або ж Сам Господь, по своєму Промислу, або ж треба мати духовного наставника, через якого веде Господь. Цей шлях духовного подвигу важкий, і якщо це робити самостійно, то може впасти у відчай.

10. А крім духовної брані може ще бути в мирян якийсь інший духовний подвиг?

Якщо людина віруюча і живе, як всі миряни, але завжди відстоює правду і готова за неї постраждати до смерті – це теж буде духовний подвиг, бо таких людей світ не слухає, їх навіть вбивають. Прикладів подібних в останній час дуже багато. В заповідях блаженства сказано, що блаженні ті, кого женуть за правду. Це теж один зі способів перемоги над злом. Постраждати за Христа можна по-різному, але в основі подвигу лежить одне – вірність, любов до Господа, бажання перетерпіти будь-які муки, але не зрадити Божої Істини.

II. Біографічна довідка Схимонахиня Єкатерина (в миру Бойченко Валентина Петрівна) народилася 13 жовтня 1941 року в м. Дніпропетровську, в родині залізничного пожежника. В сім'ї зберігалися давні християнські традиції, прадід, по материній лінії був православним священником, за переказами – мав дар виганяти бісів. Навчалася в Дніпропетровському державному театральному училищі (1958 –1 962 роки). Закінчила театрознавчий факультет Київського державного інституту театрального мистецтва ім.І.Карпенка-Карого (1971). У 70-х роках як висгушла зі статтями та рецензіями в газетах “Молодь України”, “Молода гвардія”, “Літературна Україна” та ін., в журналі “Театрально-концертний Київ”. Працювала артисткою в муз.-драм. театрах міст Дрогобича, Херсона, Миколаєва, у Львівській філармонії, в Театрі юного глядача м. Києва. Була художнім керівником парку “Перемога” в м.Києві, завідувала відділом культури Центрального парку культури і відпочинку; працювала асистентом режисера в музичній редакції Українського телебачення, заступником директора Будинку актора м. Києва та артисткою розмовного жанру Київської державної філармонії (до 1992 р.).

Після виходу на пенсію служила читцем у церкві Вознесіння Христового в Києві. Спочатку прийняла постриг в монашество під іменем Анни, а 22 серпня 1997 р. – схиму з іменем Єкатерина на честь святої Єкатерини Синайської. Схм. Єкатерина була зарахована до сестер жіночого монастиря Фаран, пророка Мойсея, Єгипет, але в зв'язку з погіршенням здоров'я виїхати за межі України не змогла. Тому з благословіння архімандрита Никодима (Замборського), настоятеля Подвір'я Грецької Православної Церкви в м. Києві, вона стала насельницею Свято-Преображенського монастиря в с.Головчинці Легицького району на Хмельниччині. У 1999 р. у видавництві “Криниця” (Київ) побачила світ книга “Духовні бесіди за словами святих отців Православ'я”, до якої ввійшли повчання схм. Єкатерини, що прозвучали в радіопередачі “Благовіст” у 1998 р.